



Bievnesh jįtsistie vaarjelamme saemien gąetiej bijre



Dihthe vâajnoes saemien kultuvreaerpie

Daate biëvnese lea ussjedamme aajhteridie jïh utniejidie vaarjelamme saemien gâetijste. Biëvnese doh jeenjemes âtnasovveme dïejvesh, laakh jïh mieriedimmieh buerkeste reeremen bijre vaarjelamme saemien gâetijste.

Bâeries gâetieh leah akte gaaltije gusnie daajroe gâavnese, jïh histovrijh dej bijre lea vihkeles gorredidh bâetijen aajkan. Bâeries saemien gâetiej tjïrrh maehete daajroem âadtjodh histovrijen bijre, dovne saemien siebriedahken bijre jïh fierhten fuelhkien jïh slïekti bijre gusnie gâetieh âtnosne orreme. Aajhterh jïjtsistie vaarjelamme saemien gâetijste maehetieh badth garmeres ârrodh dehtie kultuvrehistovrijeste maam gorredeminie.

Dihthe bööremes vaarjelimmievuekie lea jâerhkedh gâetide iemielaakan nuhtjedh. Saemiedigkie sæjhta dan âvteste aajhteridie viehkietidh dejpeli jïh daaletje tïjjem iktedidh gâetine, guktie maahta gâetide nuhtjedh jïh seamma tïjjen dejtie vaarjelidh.

Jïjtsistie vaarjelamme: 100 jaepieh jïh saemien

Gaajhkh saemien kultuvremojhtesh, aaj gâetieh, bâarasâbpoe goh 100 jaepieh leah jïjtsistie vaarjelamme. Gâetieh mah daam staatusem âadtjoeh, leah varjasjamme goh vaarjelammevyörtegs nasjovnaale njoelkedassi mietie. Vaarjelimmien aajkoe lea ihkuve vaarjelimmiem gâeteste gorredidh. Dellie mijjeh gorredibie jïh nænnoestehtebe dam saemien kultuvreaerpiem jïh daajrojde saemien aerpieviekien jïh histovrijen bijre. Vaarjelamme gâetieh leah vihties daeverh mah saemien histovrijen bijre soptsestieh.

KULTUVRE-MOJHTESELAAKE:

Jïjtsistie vaarjelimmie, § 4:

Gaajhkh gâetieh bâarasâbpoe goh âvtelen jaepien 1537 (gaskealteregâetieh) jïh saemien gâetieh bâarasâbpoe goh 100 jaepieh lea jïjtsistie vaarjelamme. Vaarjelimmie âlkoebieliem, sisbieliem, stïeresne inventaarem jïh aktem gorredimmiesijjiem feerhmie vïjhte meeterinie kultuvremojhtesen vâajnoes âlkoeraedtien bijre. Dajve gâetien nuelesne jïh dihthe laakeviedteldihkie gorredimmiesijjie gâetien bijre lea aaj meatan vaarjelimmesne.

Mah gâetieh saemien?

Juktie sjæjsjalidh mejtie akte gâetie lea saemien dle Saemiedigkie aktem læstoem kriëvenassigujmie dorjeme, mej vööste gâetiem varjesje.

Dah kriëvenassh leah:

- histovreles jïh kultuvrelle ektiedimmie
- kultuvremojhtesen funksjovne
- byjreseligke ektiedimmie
- bigkemevuekie
- voenges vuajnoeh

Dihthe vihkielommes kriëvenasse varjasjammesne lea mennie ektiedimmesne kultuvremojhtese lea, jïh mejtie lea ektiedamme saemien kultuvrese jïh histovrijese. Bigkemevuekie jallh arkitektuvre ij leah dihthe vihkielommes juktie utnedh akte gâetie lea saemien.

Vihkielommes lea gâetien vihkelesvoete voengesne, gâetiebyjrese mesnie dihthe akte bielie, gâetien histovrije, misse âtnasovveme, gusnie tjââdtje jïh gie aajhterinie orreme. Vihkeles aaj mejtie gâetie lea ektiedamme histovreles heannadimmide, jïh gusnie lea voenesne jallh kultuvreatnamisnie.

Saemiedigkie lea aalkeme gaajhkh saemien gâetieh gaavnedh jïh vihtesjadtedh, mah leah bigkeme jaepien 1925 âvtelen. Illedahkh daehtie barkoste kultuvremojhteseregisterasse Askeladden biejesuvvieh, Rïjñkeantikvaaren daatabaase kultuvremojhtesidie. Daate barkoe sæjhta gaervies ârrodh 2017. Datne goh gâetie-aajhtere maahtah dov gâetieh ohtsedh daesnie www.kulturminnesok.no.

Kultuvremojhteseaarvoeh

Kultuvremojhteseaarvoeh leah dah aarvoeh jïh kvaliteeth mah kultuvremojhtesinie sjidtieh, jïh maaje golme kategovrijine juakasuvvieh: daajroearvoe, dååjreseaarvoe jïh âtnoearvoe.

Dïhte vihkielommes aarvoe saemien gâetine leah dah dan saemien histovrijen bijre soptsestieh, gusnie saemieh orreme jïh mejnie giehtelamme dennie sjyöhtehke dajvesne. Jeatjah bielieh gâetiej bijre leah aaj vihkeles, goh dej ráålla jïh aarvoe identiteeteevtiedimmesne jïh ektievoetesne. Sâemies gâetieh maehtieh vuesiehtimmien gaavhtan kultuvrelle darjomh sjugniedidh gosse aerpievuekien bigkemevuekieh jïh vytnesjimmievuekieh gorrede.

Gâetien histovrije, mennie ektiedimmesne dïhte lea, gâetien aaltere jïh rïektesvoete aaj vihkeles aarvoeh. Gâetiej âtnoearvoe aaj vihkeles.

Jarkelimmieh maehtieh aaj histovrije ârrodh

Daelie gille saemien gâetieh mah leah eevre guktie lin gosse bigkesovvin. Jeenjesh leah jarkelamme juktie dejtie orre daerpiesvoetide sjïehtedh.

Gosse gâetien hammoe, konstruksjovne, materijaleâtnoe, bijjieskieriegietedimmie, âtnoe jallh byjreseektiedimmie leah



Elvebakken gaertene Balsfjovlesne



Gâetie Gratangesne

jorkesamme, maahta jiehtedh gâetie lea maam akt sov aalkovistie dasseme. Gelliej veajkoej dah jarkelimmieh jïh giejh dejstie gâetine, jïh aaj dah fâantoeh man âvteste jarkelamme, stoerre aarvoem utnedh.

Akten gâetien kultuvremojhteseaarvoe jïh fiereguhte biekie, vâaroemasse biejesâvva gosse reereme edtja varjasjidh mejtie edtja luhpiedidh maam akt darjodh varjelamme gâetiejgumie.

Reeremen varjasjimmie edtja tjïelkestidh mennie mieresne soejkesjamme jarkelimmieh sijhtieh aarvoem gâetien kultuvremojhteseaarvojste biejestedh.

Maam maahta jarkelidh aktene vaarjelamme gåetesne?

Kultuvremojhteselaaken áejvieprinsihpe jįtsistie vaarjelimien bijre lea jarkelimieh mah maehtieh kultuvremojhtesem irhkedh, eah leah luhpie. Dan ávteste tjuara jarkelimide vááregelaakan darjodh jįh gåetiem ááktedh.



Gåetie Deatnusne. Bįhkedimmien mietie Saemiedigkeste akte soejkesje dorjesovvi juktie gåetiem stueridih. Rijhkeantikvaare dispensasjovnem vedti jis soejkesjem jeakadi.



Gåetie Kåfjovlesne. Dispensasjovne vadtasovvi juktie nuerebe lissiegåetiem ryvestidh jįh orre lissiegåetiem tseegkedh. Dispensasjovne aaj jeatjah jarkelimmieh feerhmi rehpesne, rehpiestravkah, áejviebielkh, isolasjovne jįh bæjhpoe jįh aaj naan orre klaash.

Ij leah daerpies ohtsedh jis jaabnan gorredimmie, goh rehpiem dávvodh seamma iebnigujmie, klaash dovhtesjidh, seamma klaerine jįh seamma faerpiesáarhtine máaladidh jnv.

Luhpiedimmie jarkelimmieh darjodh

Aajhtere diedtem átna tjirkedh gorredimmie jįh jarkelimmieh eah nænnoestimmiej vööste dorjesovvh kultuvremojhteselaakesne jallh soejkesje- jįh bigkemelaakesne.

Dastegh edtja jarkelimmieh darjodh vaarjelamme gåetine, tjuara dispensasjovnen bijre ohtsedh kultuvremojhteselaaken vaarjelimienænnoestimmijste. Tjuara luhpiem áadtjodh ávtelen maahta barkoem tjirrehtidh.

Dastegh jarkelimmieh jįh stuerebe bigkeme-ráajvarimmieh vaarjelamme gåetine maahta daerpies árrodh tjielte luhpiem vadta, gusnie gåetie lea.

Govlehtallh dan ávteste dovne Saemiedigkine jįh tjíeltine juktie bįhkedimmiem áadtjodh ávtelen jarkelimmieh darjoeh. Naemhtie dov jįh gåetiej iedtjįh bööremeslaakan gorresuvviah.

Jarkelimmiej bijre gåetine

- *Veedtjįh raeriem jįh bįhkedimmiem Saemiedigkeste.*
- *Giehtjįh bieljelimie- jallh ohtsemediedtem Soejkesje- jįh bigkemelaaken mietie tjíeltine.*
- *Darjoeh dávvomesoejkesjem*
- *Seedth ohtsemem dispensasjovnen bijre jįh raeriestimmiem dávvomesoejkesjasse tjíeltese/Saemiedægkan.*
- *Vihtesth jarkelimmide mah dorjesuvviah.*

Aelhie gorredimmieraerih

Gåetien bijre tjuara låaptjode årrodh olles aelkieh råkknodh dan åvteste låapsoes. Daeverh eah byörh viedtjen vööste tjåadtjodh jallh gåetien nuelesne. Baajh biegem viedtjide jñh guelpiebielkh gajhkedh mah daamtaj låapsoes sjidtieh.

Stråmhpoeh jñh snårroeh eah byörh derhvie-rehpesne årrodh. Vaeltieh stråmhpojde destie jaabnan. Dellie rehpie guhkebem ryökhoe, ij dan leevles sjidth, jñh lopme aelhkebelaakan rehpeste reehkie daelvege.

Dov reakta bihkedimmiem åadtjodh

Aajhterh vaarjelamme gåetijste reaktam utnieh raerih åadtjodh råajvarimmiej jñh gorredimmien bijre dejstie vaarjelamme gåetijste, aaj guktie edtja ohtsemh darjodh jñh aamhtesegietedim-mievuekiej bijre.

Saemiedigkie sæjhta raeriem jñh bihkedimmiem vedtedh daan sjeikenisnie jñh vuarjasjidh mejtie råajvarimmie sæjhta dispensasjovnem krieveth.

Viehkje tjælteste

Gaskesadth tjæltine gusnie gåetie lea, dastegh datne bigkemeråajvarimmieh soejkesjeminie aktene vaarjelamme gåetesne.

Jis stoorre jarkelimmieh gåetine, vuesiehtimmien gaavhtan lissiebigkeme, dellie maahtah dïedtem utnedh biëljelidh- jallh ohtsedh soejkesje- jñh bigkemelaaken mietie. Nænnoestimmieh stuvrehtimmiesoejkesjinie mæhtieh aaj jarkelimmieh tsevtsehdh.

Biëljelimmie- jallh bigkemeohtseme dispensasjovnehtseminie ektine, tjæltese seedtesåvva. Dah ohtsemem vijriebasse Saemiedægkan seedtieh mij daam kultuvremojhteselaaken mietie gïetede.



Ol'Andersen buvrie Hemnesesne. Dispensasjovne vadtasovvi buvriem sirtedh akten sjehtelesammes sæjjan dåvvomen åvtelen. Akte krievenasse lij dah tjoeri buvriem vihtiestidh jñh dåvvodh antikvareles vuekiej mietie



Ståapoe Karasjohkesne



Dåvvome buvreste Deatnusne



Buvrie Aarbortesne



Buvrie Áarjel-Varangerisnie



Fievsie Skånlandsne

Ohtseme Saemiedægkan

Ohtseme jarkelimmiej bijre mah eah soejkesje- jñh bigkemelaakeste feerhmesovvh, ryöktesth Saemiedægkan seedtesávva gïetedæmman.

Saemiedigkie sov raeriem Rïjhkeantikvarese seedtie mij dam minngemosth nænnoestimmiem dorje, mejtie dispensasjovne vadtasávva bigkemeråajvarimmieh darjodh aktene vaarjelamme gåetesne jallh ij.

Saemiedigkie sæjhta sov vuarjasjimmesne jñh raerine Rïjhkeantikvarese aktem vuarjasjimmiem darjodh daajbaaletje siebriedahken krïevenassi gaskem dennie aktene bielesne, jñh kultuvremojhteseaarvoeh dennie mubpene bielesne. Akte nænnoestimmie dispensasjovnen bijre maahta krïevenassh utnedh guktie edtja dam darjodh jñh man jijnje åådtje jarkelidh.

Reereme fierhtem dispensasjovnehtsemem sjïerelaakan gïetede.

Darjoeh dâvvomesoejkesjem

Edtja dâvvomem jallh jeatjah råajvarimmieh jïjt-sistie vaarjelamme gåetine soejkesjidh. Soejkesje edtja buerkiestidh mah råajvarimmieh mah edtjeh dorjesovvedh jñh man stoerre maaksoeh sjædta. Daate soejkesje akte vihkeles dirrege sjædta dâvvome- jñh jarkelimmieprocessesne. Dej veajkoej gusnie sjyöhtehke dispensasjovnem ohtsedh, soejkesje maahta våaroeminie årrodh ohtsemasse. Juktie dâvvomesoejkesjem darjodh, vuartesjh www.sametinget.no/gåetievaarjelimmie

Aajhtere dïedtem åtna gåetiej maaksoej jñh gorredimmien åvteste, jñh dïhte dorjesávva nænnoestimmiej mietie soejkesje- jñh bigkemelaakesne jñh kultuvremojhteselaakesne.

Antikvareles dâvvome

Edtja vaarjelamme gåetieh gorredidh jñh dâvvodh antikvareles prinsihpi mietie. Åejvieprinsihpine edtja dan jijnjem goh gåarede utniehtidh dehtie



Dávome staelleste Deatnusne

voestes gáeteste jallh báeries gáetiedetalj-ijste. Edtja barkoem darjodh aerpievuekien vuekiej mietie.

Jeatjah baakoejgumie edtja dan vaenie jarkelimmieh darjodh goh gáarede kultuvremojhtesisnie. Uvtemes dle irhkeme gáetiebielieh laavkeminie dovve, j̄ih ij dan j̄ijnjem málsoeh. Edtja seamma iebnem nuhtjedh goh aarebi, j̄ih seammalaakan darjodh jis tjuara, jallh edtja maam akt málsoeh. Vuesiehtimien gaavhtan tjuara viereldihkie fealloeh nuhtjedh seamma moereste goh aalkoelisinie.

Vihtiestimmie

Vihtiestimmie lea aaj akte vihkeles bielie dávomebarkoste vaarjelamme gáetine. Maahta dam darjodh teekstine j̄ih guvvejgumie. Lissine maahta guvviedidh j̄ih möölehtidh.

Vihtiestimmie akte dárjoe sjædta gáetien histovrijese, guktie aaj maahta mænngan

vuejnedh mij lea jarkelamme j̄ih molseme gáetesne.

Dáarjoeöörnegh

Gaajkhk aajhterh vaarjelamme saemien gáetijste maehtieh Saemiedigkiem ohtsedh dárjoen b̄ijre. Saemiedigkie dárjoevierhtieh áádtje R̄ijhkeantikvaren joekedimmeste Staatebudsjedtteste. Vielie b̄ievnesh ohtsememierien b̄ijre j̄ih goere leah Saemiedigkien gáetiesæjrojne. Ohtsememierie Saemiedigkesne lea s̄iejhmemes njoktjen 1.b. Vuartesjh
www.sametinget.no/stipendh-j̄ih-dárjoej

Maahta aaj dárjoevierhtieh ohtsedh Nöörjen Kultuvremojhtesefoenteste, Nöörjen kultuvreaerpeste (Ta et tak) j̄ih Stiftelsen UNI:ste. Lissine s̄aemies t̄j̄ielth j̄ih fylhketj̄ielth maehtieh j̄ijtsh dárjoevierhtieh utnedh. Laanteburrien áejvieladtjh maehtieh dárjoem utnedh kultuvremojhtesidie jáartaburrieatnamisinie.

Govlehtallemebievnesh

Saemiedigkie – Sametinget

Ávjovárgeaidnu 50
9730 Karasjok/Karášjohka
Tellefovne: +47 78 47 40 00
Telefakse: +47 78 47 40 90
samedigg@samediggi.no

Faagetjáadtjoehtæjja

gåetievaarjelæmman:

Seniovreraeriestæjja Randi Sjølie,
tel. 78 47 40 18,
e-påste: randi.sjolie@samediggi.no

Faagetjáadtjoehtæjja vihtesjæmman

saemien gåetijste:

Prosjekten ávtehke Mia De Coninck,
tel. 78 47 40 23,
mia.de.coninck@samediggi.no

Prosjektébarkije Elin Kristina Jáma,
tel. 78 47 40 34,
elin.kristina.jama@samediggi.no

Svaalhtesh

Saemiedigkie
www.saemiedigkie.no/gåetievaarjelimmie

Rijhkeantikvare
www.riksantikvaren.no

Kultuvremojhteseregistere
www.kulturminnesok.no

Saemiedigkie - Sametinget

Ávjovárgeaidnu 50
N-9730 Karášjohka

